مجله اقتصادی
شماره‌های ۳ و ٤، خرداد و تیر ۱۳۹۵، صفحات ۳٦-۱۹

نقش بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول در رشد و توسعه اقتصادی کشورها

مهدی فیل‌سرائی
دانشجوی دکترای حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی، گروه حسابداری، واحد بجنورد، ایران
Filsaraei@yahoo.com

صدیقه میرغمگین
دانشجوی کارشناسی دانشگاه پیام نور مشهد، گروه مدیریت، واحد مشهد، ایران (نویسنده مسئول)
sedighehmirghamgin@yahoo.com

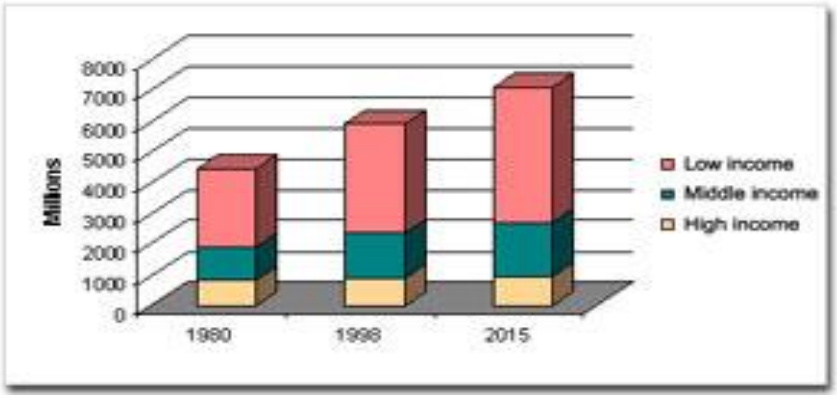
امروزه اختلاف درآمد سرانه کشورها بسیار زیاد است. این امر نشان می‌دهد که توسعه ناموزون، فقر و بی‌عدالتی روی دیگر سکه توسعه و توسعه‌یافتگی در اقتصاد جهانی است. شکاف اقتصادی بین کشورهای ثروتمند و فقیر در حال افزایش است. خوش‌بین‌ترین نظریه‌پردازان تئوری‌های توسعه اقتصادی بر این باورند که شکاف اقتصادی موجود به این زودی از بین نخواهد رفت. گرچه افزایش سریع رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۰٦، زمینه لازم را برای دستیابی به اهداف هزاره توسعه اقتصادی فراهم کرد، اما به‌نظر می‌رسد برنامه‌های جهانی برای ریشه‌کنی فقر چندان کارایی نداشته است. از طرفی از دید صاحب‌نظران این رشته، ریشه بحران مالی اخیر در ذات نظام سرمایه‌داری است. نوآوری‌ها، بازارسازی‌ها و یکپارچه‌سازی‌ها در این چرخه باعث رونق و مقاومت‌های اجتماعی مانند انقلاب‌های رهایی‌بخش، موج جنبش‌های مردمی، جنبش دانشجویی، نظریه‌های جدید اصلاحات فرامدرنیستی و حوادثی نظیر حادثه ۱۱ سپتامبر و ... نقش رکودی در این چرخه داشته‌اند. بانک جهانی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازمان‌های بین‌المللی می‌بایست اهداف مهم خود در راستای توسعه جامع و پایدار و کاهش فقر را در کشورهای عضو دنبال می‌کرد، اما شاهد کاهش وام‌های پرداختی و روند منفی وام‌های بانک به کشورهای در حال توسعه هستیم. در این مقاله ضمن اشاره به دلایل تشکیل بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، انگیزه‌های توسعه‌ای بنیانگذاران، ساختار و سازوکارهای حاکم بر این سازمان‌ها، رؤسا و جهت‌دهندگان این نهادها از بدو تشکیل تا زمان حال، به نتایج و تأثیرات مفید یا مخرب توصیه‌های این نهادها در کشورهای مختلف اشاره می‌شود. در این خصوص به برخی از سیاست‌های تعدیل کلان اقتصادی توصیه‌شده از جانب بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول نظیر برقراری تجارت آزاد، از میان برداشتن تعرفه‌ها و محدودیت‌های واردات، باز گذاشتن درهای اقتصاد و رفع محدودیت‌های‌دولتی در سرمایه‌گذاری‌های خارجی و خصوصی‌سازی مؤسسات دولتی به‌اختصار پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه اقتصادی، اقتصاد جهانی، سازمان‌های بین‌المللی، صندوق بین‌المللی پول، تجارت بین‌الملل.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۱. مقدمه

آدام اسمیت معتقد است تجارت بین‌الملل نقش حائز اهمیتی در رشد اقتصادی، افزایش اندازه بازار و بهره‌مندی از تقسیم نیروی کار و تخصصی‌سازی بر عهده دارد. بر اساس آمار، میانگین درآمد سالانه جهان بیش از ۳۱ تریلیون دلار است. در برخی از کشورها افراد به‌طور متوسط بیش از ۴۰ هزار دلار در سال درآمد دارند، اما در همین دنیا ۲/۸ میلیارد نفر (بیش از نصف مردم کشورهای در حال توسعه) درآمدی کمتر از ۷۰۰ دلار در سال دارند که در بین آن‌ها ۱/۲ میلیارد نفر کمتر از یک دلار در روز درآمد دارند. به این دلیل روزانه ۳۳ هزار نفر در این کشورها می‌میرند و فقر بیش از ۱۰۰ میلیون کودک را از نعمت سوادآموزی محروم کرده است.

نمودار ۱. رشد جمعیت جهان در سال‌های ۱۹۸۰،۱۹۹۸،۲۰۱۵

چالش کاهش این فقر چالش بزرگی است. تمرکز فعالیت سازمان‌های جهانی به کم کردن این فاصله و تبدیل منابع کشورهای ثروتمند به عاملی جهت رشد کشورهای فقیر امری اجتناب‌ناپذیر است. بانک جهانی که یکی از بزرگترین منابع کمک به توسعه در جهان است برای حمایت از تلاش کشورهای در حال توسعه برای ساختن مدارس و مراکز بهداشتی، تأمین آب و برق، مبارزه با بیماری و حفاظت از محیط زیست هدفگذاری کرده است. کشورهای کم‌درآمد دنیا به‌طور کلی قادر به وام گرفتن در بازارهای بین‌المللی نیستند یا فقط با پرداخت نرخ‌های بهره پایین می‌توانند پول قرض کنند. این کشورها علاوه بر کمک‌ها و وام‌های مستقیم از کشورهای توسعه‌یافته، از بانک جهانی، اعطائیه، وام بدون بهره و کمک فنی دریافت می‌دارند که به آن‌ها توانایی تأمین کردن خدمات اساسی را می‌دهد. این کشورها ۳۵ تا ۴۰ سال برای بازپرداخت وام‌ها وقت دارند که می‌تواند ۱۰ سال نیز تمدید شود. طی چند سال اخیر، بانک جهانی منابع قابل توجهی را متوجه فعالیت‌هایی کرده است که آثار جهانی داشته باشند. یکی از آن‌ها کاستن بدهی است و با به‌کار بستن

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

شیوه‌ای نو از بدهی ۲۶ کشور فقیر کاسته شده است. پولی که این کشورها در رابطه با بازپرداخت بدهی صرفه‌جویی می‌کنند در عوض، صرف مسکن، آموزش و پرورش، بهداشت و برنامه‌های رفاهی برای مردم فقیر خواهد شد. بانک جهانی همراه با ۱۸۹ کشور و سازمان‌های متعدد، متعهد به یک همکاری جهانی بی‌سابقه برای مبارزه با فقر، ثبت نام کودکان در مدرسه، مرگ‌ومیر کودکان، بیماری‌ها و دسترسی به آب، مبارزه علیه اچ آی وی، تأمین آموزش‌وپرورش برای دختران، کمک به بازسازی کشورها پس از استقلال یا کمک به بازسازی مناطق پس از زلزله‌های ویرانگر است که باید تا سال ۲۰۱۵ برآورده شوند.

۲. پیشینه تحقیق

در اواخر دوران جنگ دوم جهانی و در زمان ریاست جمهوری فرانکلین روزولت در آمریکا، آن زمانی که هنوز از خرابی‌ها و خاکستر آتش‌سوزی‌های شهرهای اروپا دود بلند می‌شد، امپریالیسم تازه‌نفس آمریکا در اوج قدرت اقتصادی و نظامی، در جهت تثبیت برجستگی خود نسبت به رقبای خسته و بی‌رمق اروپایی‌اش، دو ارگان به نام‌های صندوق بین‌المللی پول و بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه که بعدها به بانک جهانی مشهور شد، را پایه‌ریزی کرد. پس از پایان جنگ جهانی دوم، در کنفرانس بین‌المللی برتون وودز نیوهمپشایر آمریکا در ۱۹۴۴ نمایندگان ۴۴ کشور، اساسنامه صندوق بین‌المللی پول را به‌همراه پیشنهاد تأسیس بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه تصویب کردند. ایران نیز یکی از ۴۴ کشور شرکت‌کننده در کنفرانس بود که از طرف ایران ابوالحسن ابتهاج در این کنفرانس حضور داشت. یک سال و نیم بعد یعنی در ۲۷ دسامبر سال ۱۹۴۵ صندوق بین‌المللی پول پس از تنظیم اساسنامه سازمانی آن با عضویت ۴۵ کشور که شامل ایران هم بود شروع به‌کار کرد. صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی در واقع نقش مکمل یکدیگر را بازی می‌کنند. برای گرفتن وام از بانک جهانی، عضویت کشور وام‌گیرنده در صندوق بین‌المللی پول ضروری است. این بانک با هدف پاسخگویی به مشکلات اقتصادی کشورهای آسیب‌دیده از جنگ جهانی دوم تشکیل شد و از نظر طراحان اولیه، وظیفه آن کمک به بازسازی بود و نه توسعه.

با بازسازی ویرانی‌های ناشی از جنگ جهانی دوم و سامان یافتن اقتصاد کشورهای مذکور، هدف آن بانک به کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه با درآمد متوسط تغییر یافت. با این‌حال کشورهای درحال‌توسعه‌ای که در کنفرانس حضور داشتند معتقد بودند که ارجحیت به بازسازی داده شود و منابع اندکی جهت اهداف توسعه‌ای هزینه شود. در نهایت کشورهای آمریکای لاتین پیشنهاد کردند که در اساسنامه بانک به‌طور مساوی بر بازسازی و توسعه تأکید شود. تعداد اعضای

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

این دو سازمان (جز کره‌شمالی و کوبا و چند کشور گمنام و کوچک از قبیل آندورا، تووالو، لیختن‌اشتاین، موناکو و نارو) تاکنون به ۱۸۵ کشور رسیده است. فلسطین، جمهوری صحرا و تایوان از دیگر کشورهایی هستند که تا به حال به عضویت این دو سازمان درنیامده‌اند. در سال گذشته هم بولیوی و هم ونزوئلا تهدید به ترک عضویت از این دو سازمان کردند. حدود ۱۰ هزار کارشناس توسعه از کشورهای مختلف جهان در مقر سازمان بانک جهانی در واشنگتن دی سی یا در دفاتر این سازمان در ۱۰۹ کشور مشغول به فعالیت می‌باشند.

۳. ساختار سازمانی بانک جهانی

گروه بانک جهانی[1] یکی از ارگان‌های سازمان ملل متحد بوده و یک بانک معمولی نیست و از پنج مؤسسه توسعه‌ای مستقل و در عین‌حال هماهنگ با سیاست‌های کلی بانک تشکیل شده است. بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه (IBRD)[2]، به کشورهای در حال توسعه خدمات وام‌دهی و کمک‌های فنی و تکنیکی خود را ارائه می‌دهد. مؤسسه مالی بین‌المللی (IFC)[3] در سال ۱۹۵۶ با هدف حمایت از فعالیت‌های بخش خصوصی در کشورهای عضو تأسیس شد. این مؤسسه وظایف حمایتی بانک در قبال بخش خصوصی کشورهای عضو را عهده‌دار شده است. انجمن توسعه بین‌المللی (IDA)[4] در سال ۱۹۶۰ با هدف فعالیت در کشورهای بسیار فقیر آغاز به‌کار کرد. این مؤسسه در حال حاضر به کشورهای با درآمد سرانه کمتر از ۸۶۰ دلار وام‌های با بهره کم اعطا می‌کند. مرکز بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ICSID)،[5] وظیفه داوری و حل‌وفصل اختلافات فی‌مابین سرمایه‌گذاران خارجی و کشورهای عضو را بر عهده دارد. مؤسسه تضمین سرمایه‌گذاری‌های چندجانبه (MIGA)،[6] در سال ۱۹۸۸ فعالیت خود را آغاز کرد و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای در حال توسعه را در دستور کار خود قرار داده است. بر اساس اساسنامه این مؤسسه ریسک‌های غیر اقتصادی (سیاسی) در کشورهای در حال توسعه را پوشش می‌دهد. این ریسک‌ها عبارتند از: ریسک مصادره اموال، ریسک نقض قرارداد، ریسک انتقال یا تبدیل ارز و ریسک جنگ یا شورش‌های داخلی.

1. The World Bank Group
2. (International Bank for Reconstruction and Development)
3. (International Finance Corporation)
4. (International Development Association)
5. (International Center for Settlement of Investment Disputes)
6. (Multilateral Investment Guarantee Agency)

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

٤. نحوه فعالیت بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول

کشورهای کم‌درآمد دنیا به‌دلیل نرخ بالای بهره، قادر به گرفتن وام در بازارهای بین‌المللی نیستند. این کشورها علاوه بر کمک‌ها و وام‌های مستقیم از کشورهای توسعه‌یافته، از بانک جهانی اعتبار، وام بدون بهره و کمک فنی دریافت می‌کنند که به آن‌ها توانایی تأمین نیازهای اولیه و خدمات اساسی را می‌دهد. این کشورها ۳۵ تا ۴۰ سال برای بازپرداخت وام‌ها وقت دارند که تا ۱۰ سال قابل تمدید است. یکی دیگر از خدمات این سازمان کاستن از بدهی کشورهای فقیر بسیار بدهکار[1] است. این امکان باعث می‌شود که این کشورها به‌جای بازپرداخت وام آن را صرف مسکن، آموزش‌وپرورش، بهداشت و برنامه‌های رفاهی برای مردم نیازمند کنند. در ضمن بانک جهانی حمایت از مبارزه علیه ایدز را در رأس برنامه‌های خود قرار داده و بزرگترین تأمین‌کننده بودجه برای برنامه‌های ضد اچ.ای. وی (ایدز) در دنیاست. تعهدات فعلی این بانک به سازمان‌های مبارزه با ایدز بیش از ۱/۳ میلیارد دلار می‌باشد که نیمی از آن تنها به آفریقای جنوبی اختصاص داده شده است.

بانک جهانی پس از بررسی پروژه‌ای که برای آن درخواست وام شده، توجه خود را به اعتبار و خوش‌حسابی دولت متقاضی معطوف می‌دارد، زیرا بانک جهانی تنها به دولت‌ها وام می‌دهد و از آنجایی‌که امکان سوخت‌شدن بازپرداخت وام وجود دارد، وام‌ها با تضمین دولت کشورهای عضو اعطا می‌شود و در صورت وجود ریسک از سرمایه بانک که حاصل سهام کشورهای عضو است تأمین می‌گردد. وام‌های این بانک به نرخ بهره‌ای حاکم بر بازار و با موعدهای پرداخت معمولی بازار اعطا می‌گردد. از نظر مسئولان بانک جهانی، برای اعطای وام به پروژه‌ها باید به دو جنبه توسعه‌ای و مالی وام‌ها توجه شود؛ یعنی یا به توسعه اقتصادی کمک کند یا از جنبه مالی به کشورها کمک شود.

صندوق بین‌المللی پول به کمک چندین هزار کارمند نخبه اقتصاددان خود که از ملیت‌های مختلف هستند، توسط متخصصین بازرگانی و امور اداری، حسابداران و کارشناسان بودجه و برنامه‌ریزان پروژه‌های اقتصادی، از شرایط اقتصادی هر کشوری گزارش تهیه کرده تا در دسترس آن دسته از شرکت‌ها و کمپانی‌هایی که علاقمند به سرمایه‌گذاری در آن کشورها هستند قرار بگیرد. همه وام‌های داده شده با مدنظر داشتن سود هرچه بیشتر و ازدیاد نرخ بهره که عملاً منجر به نابود کردن برخی منابع و امکانات اقتصادی وحتی طبیعی کشور ها می‌شود برای حفظ و رشد نظام سرمایه‌داری، صندوق بین‌المللی پول کشورها را مجبور به گذاشتن یک سری قوانین داخلی نموده که به‌طور عمده مبتنی بر کاهش نقش دولت در اقتصاد است. رهنمود صریح صندوق و اصرار

1. HIPC

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

در خصوصی‌سازی صنایع دولتی، آموزش‌وپرورش، خدمات اجتماعی، شرکت‌های مخابراتی، حمل‌ونقل و ترابری، سیستم راه‌آهن، بهداری و بهداشت، در خدمت به شرکت‌های چندملیتی می‌باشد. یکی از مواردی که همواره در صدر شرایط دریافت وام از صندوق بین‌المللی پول قرار داشته، مسئله خصوصی‌سازی منابع آب است که به کنترل قیمت‌های محصولات کشاورزی در کشورهای آسیایی و آفریقایی و همچنین گران شدن آب آشامیدنی در سراسر جهان منجر شده است. صندوق بین‌المللی پول دولت‌ها را تشویق می‌کند تا با واگذاری امور اقتصادی خود به بخش خصوصی از سوبسیدها و هزینه‌های دولتی خود بکاهند و فضای هرچه بیشتری در اختیار بخش خصوصی و در واقع کمپانی های جهانی بگذارند. عموماً برآیند واقعی این شیوه‌های اقتصادی همان‌طور که در ایران دیده شد چیزی به‌جز ازدیاد تورم و تشدید فقر و بیکاری نبوده است. آنچه در ایران به تأثیر از بندهای مصوب در اصل ۴۴ قانون اساسی در جهت خصوصی‌سازی اتفاق افتاده، این است که بنگاه‌های تولیدی دولتی به قیمت بسیار ارزان و به اقساط طولانی‌مدت به سرمایه‌داران با نفوذ فروخته شده و مالکین جدید با تعویق پرداخت حقوق کارگران یا با فروش ماشین‌آلات، مواد اولیه و امکانات آن در بازارهای سیاه و بالاخره با حیف‌ومیل وام‌های کلان بانکی که در قبال ضمانت مالی از آن بنگاه‌ها به‌دست آورده‌اند، عملاً آن مجموعه‌ها را دچار رکود کرده و به رشد بیکاری و فقر و گرسنگی افزوده‌اند. الزامات و شرایطی که صندوق بین‌المللی پول برای کشورهای وام‌گیرنده تعیین می‌کند، عملاً اقتصاد آن‌ها را با نابه‌سامانی‌های بیشتر که نتیجه‌ای جز فقر و فلاکت بیشتر، ازدیاد خیل عظیم بیکاران، بهره‌کشی از کار کودکان و استثمار بیرحمانه کارگران و زحمتکشان آن کشورها ندارد مواجه ساخته است. تازه این مسئله جدا از فساد اداری مالی دولت‌های کشورهای وام‌گیرنده در وام‌های اعطا شده می‌باشد. برنامه‌های صندوق بین‌المللی پول، دولت‌ها را تشویق به مدنظر داشتن ازدیاد سود نهایی و چشم‌پوشی از ضررهای چندبعدی آنی و آتی برنامه‌ها می‌کند.

۵. بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه

اهداف این بانک عبارتند از:

- مساعدت در ترمیم‌وتوسعه کشورهای عضو از طریق سرمایه‌گذاری در امور تولیدی
- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی از طریق تضمین یا مشارکت در اعطای وام‌ها
- تشویق رشد متوازن و بلندمدت تجارت بین‌الملل و حفظ تعادل در موازنه پرداخت‌ها از طریق تشویق سرمایه‌گذاری بین‌المللی
- اعطای وام یا تضمین با اولویت‌های بالا در کشورهای عضو

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

- هدایت فعالیت‌ها با توجه به تأثیر سرمایه‌گذاری بین‌المللی بر شرایط اقتصادی کشورهای عضو و کمک به ایجاد یک دوره تحول در اقتصاد پس از جنگ کشورها

٦. انواع تسهیلات اعطایی بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه

- ارائه وام یا کمک‌های بلاعوض
- ارائه خدمات مشاوره‌ای توسط کارشناسان برجسته بانک
- کمک‌های فنی یا برگزاری سمینارها و کنفرانس‌ها جهت انتقال دانش و تجربیات به کشورهای عضو
- آشنایی کشورهای عضو با آخرین تحولات تکنولوژیکی و اقتصادی

ایران با توسعه همکاری با این مؤسسه معتبر بین‌المللی نه‌تنها از منابع مالی تقریباً ارزان‌قیمت آن مؤسسه بهره‌مند می‌گردد، بلکه سایر خدماتی که ره‌آورد این همکاری‌ها می‌باشد نیز نصیب کشور می‌شود (همانند خدمات مشاوره‌ای، فنی، انتقال دانش، بورس‌های تحصیلی احتمالی و تجربه‌کارشناسان خبره آن بانک). بانک جهانی حتی در فرایند تدوین و آماده‌سازی پروژه‌های مشترک خود، بر اساس نظر و مشورت کارشناسان داخلی به تعدیل رهیافت‌های خود نیز می پردازد و پروژه‌های مشترک را بر اساس ویژگی‌های خاص هر کشور تدوین و اجرا می‌کند. بانک بر این عقیده است که کارامدترین استراتژی توسعه، استراتژی است که بر اساس اولویت‌های توسعه‌ای کشور تدوین شود. علاوه بر این، بانک جهانی مطابق اساسنامه خود حق ندارد ملاحظات سیاسی را در تصمیم‌گیری‌های خود دخالت دهد.

۷. نحوه ارائه تسهیلات بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه

- تعیین طرح‌ها و مشخص نمودن اولویت‌های سرمایه‌گذاری
- اعزام هیئتی از بانک به کشور عضو جهت بررسی طرح‌های پیشنهادی و اولویت‌دار کشور مقامات ذیصلاح
- ارائه گزارشی از سوی بانک جهانی تحت عنوان "استراتژی همکاری با کشور عضو شامل پروژه‌های مورد توافق بانک جهانی و کشور عضو"
- تصویب گزارش فوق توسط هیئت‌مدیره بانک جهانی
- بررسی تمام پروژه‌ها توسط گروه کارشناسان از جنبه‌های مالی، فنی، مدیریتی و اقتصادی
- اخذ مجوزهای لازم داخلی کشور عضو

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

- شروع مذاکرات وام با حضور مقامات رسمی کشور وام‌گیرنده و بانک جهانی به‌منظور توافق نهایی بر روی سند موافقتنامه وام
- ارائه پیشنهاد اعطای وام برای تصویب به هیئت‌مدیره بانک، به‌همراه گزارش‌های کاملی درباره وضعیت اقتصادی کشور وام‌گیرنده، شرح فنی طرح پیشنهادی و جنبه‌های حقوقی قرارداد وام
- تصویب و صدور مجوز اعطای وام
- تهیه گزارش‌هایی از پیشرفت پروژه در طول مدت‌زمان اجرای پروژه توسط بانک
- واریز مرحله به مرحله مبلغ وام بر اساس پیشرفت عملی پروژه به‌صورت نظارت‌شده
- گزارش ارزیابی از نتایج و تجارب حاصله و نیز پیشنهاداتی به‌منظور اجرای پروژه‌های جدید در پایان مراحل اجرایی

۸. مؤسسه مالی بین‌المللی

مؤسسه مالی بین‌المللی یکی از اعضای گروه بانک جهانی است که در سال ۱۹۵۶ تأسیس شد. این مؤسسه با ارائه خدمات سرمایه‌گذاری و مشاوره‌ای به پروژه‌های بخش خصوصی که دارای طرح توجیه مناسب هستند باعث رونق بخش خصوصی می‌شود. توسعه بخش خصوصی در راستای هدف و شعار بانک جهانی در خصوص توسعه و کاهش فقر است، به‌گونه‌ای که توسعه بخش خصوصی را عاملی مثبت در روند فقرزدایی و رشد اقتصادی می‌دانند و آن را عامل درون‌زای توسعه معرفی می‌کنند. مطابق اساسنامه IFC رئیس این مؤسسه، رئیس بانک جهانی است که قائم‌مقام وی در IFC به‌عنوان مدیر اجرایی ایفای نقش می‌کند. در حال حاضر کشورهای اهداکننده منابع مالی و سهامداران عمده در تصویب پروژه‌ها نقش اساسی دارند.

۹. انواع تسهیلات اعطایی

مؤسسه مالی بین‌المللی بر پایه کسب منفعت و سود، فعالیت‌های خود را شکل می‌دهد. به‌گونه‌ای که در پروژه‌های خیریه یا پروژه‌هایی که دارای توجیه‌پذیری و سودآوری مناسبی نیستند مداخله نمی‌کند. مؤسساتی برای استفاده از خدمات IFC مناسب هستند که یا متعلق به بخش خصوصی بوده یا دست‌کم ۵۱ درصد سهام آن را بخش خصوصی در اختیار داشته و توسط بخش خصوصی مدیریت شوند. تنها استثنا در این زمینه شرکت‌های دولتی هستند که در حال خصوصی شدن هستند و در مرحله آماده شدن برای گذار به‌سمت خصوصی شدن می‌توانند از خدمات IFC بهره‌مند شوند. همچنین پروژه باید در یک کشور در حال توسعه عضو IFC اجرا شود. با این‌حال اگر پروژه‌ای در یک کشور صنعتی اجرا شود، اما منافع آن به کشورهای در حال توسعه نیز تعلق گیرد امکان استفاده از تسهیلات IFC

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

را خواهد داشت. سقف مشارکت IFC در پروژه‌های جدید ۲ درصد کل مبلغ پروژه است. این سقف برای حالت‌های خاص می‌تواند تا ۳۵ درصد نیز باشد. برای گسترش پروژه‌های در حال فعالیت، IFC می‌تواند تا ۵۰ درصد در هزینه‌های گسترش شرکت نماید، مشروط بر این‌که رقم کل مشارکت IFC بیش از ۲۵ درصد کل پروژه در قبل و بعد از گسترش نباشد. IFC هیچ‌یک از خدمات خود را به رایگان عرضه نمی‌کند و در هر فعالیت کارمزد خود را مطالبه خواهد کرد. با این‌حال به‌دلیل اینکه IFC بدون کسب ضمانتنامه‌های دولتی به فعالیت اقتصادی می‌پردازد در ریسک‌های مربوط به هر پروژه نیز سهیم خواهد بود؛ به این ترتیب همانند مؤسسات مالی تجاری عمل می‌کند. IFC در قبال مشارکت مالی در پروژه‌های بخش خصوصی درخواست ضمانتنامه دولتی یا بانکی نمی‌کند و توجیه‌پذیر بودن طرح و همچنین نرخ بازده مناسب پروژه بر اساس ارزیابی مؤسسه، برای سرمایه‌گذاری این مؤسسه در یک پروژه کفایت می‌کند.

خدماتی که توسط IFC ارائه می‌شوند، عبارتند از:

- اعطای وام از محل منابع داخلیIFC
- مشارکت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های بخش خصوصی
- اعطای وام سندیکایی
- خدمات مدیریت ریسک
- خدمات جذب سرمایه‌گذار برای پروژه‌های بخش خصوصی مشاوره و کمک‌های فنی

توضیح این نکته ضروری است که عدم نیاز به تضمین دولت در پروژه‌های IFC به‌معنای عدم اطلاع وزارت امور اقتصادی و دارایی نیست. مطابق اساسنامه مؤسسه هر قرارداد مالی زمانی لازم‌الاجرا خواهد شد که وزیر امور اقتصادی و دارایی یا نماینده وی عدم مخالفت خود را با انعقاد قرارداد اعلام نماید.

۱۰. مؤسسه توسعه بین‌المللی

پس از تأسیس بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه بانک جهانی به سال ۱۹۴۴ و دستیابی به اهداف اولیه از تأسیس مؤسسه موصوف که همانا بازسازی و احیای اقتصادی کشورهای اروپایی آسیب‌دیده از جنگ جهانی دوم بود، در سال ۱۹۵۰ اعضای بانک جهانی تصمیم گرفتند جهت سرعت بخشیدن به رشد و توسعه کشورهای فقیر و کم‌درآمد، کمک‌های بلاعوض و وام‌های بدون بهره به کشورهای مذکور اعطا شود. در نهایت مؤسسه توسعه بین‌المللی،[1] در سال ۱۹۶۰، با اجماع نظر کلیه

1. International Development Association

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

کشورهای عضو به‌عنوان بخشی از بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه ایجاد شد و هر کشور پیش از عضویت در IDA باید در وهله نخست به عضویت IBRD درآمده باشد، زیرا علاوه بر همسان‌بودن کارمندان، تیم اجرایی و مقر این دو مؤسسه، عملکرد و فعالیت آن‌ها تحت شرایط و استانداردی مشابه به یک رئیس کل مشترک ارائه می‌گردد. با این‌حال، منابع، میزان و نحوه ارائه تسهیلات اعتباری در IDA و IBRD با هم متفاوت است. تا آغاز سال ۲۰۰۶ ، ۱۶۵ کشور به عضویت مؤسسه بین‌المللی توسعه درآمده‌اند. پس از لازم‌الاجرا شدن موافقتنامه مؤسسه فوق، در سال ۱۹۶۰، با اعطای نخستین وام به کشورهای شیلی، هندوراس، هند و سودان، فعالیت آن در سال ۱۹۶۱ رسماً آغاز گردید. هم‌اکنون IDA به کشورهایی که بر اساس آخرین ارزیابی این مؤسسه در پایان سال ۲۰۰۵ از کشورهای فقیر و کم‌درآمد، عایدی روزانه هر فرد کمتر از ۱/۰۲۵ دلار بوده و به‌دلیل ناتوانی ساختار اقتصادی- مالی، توان اخذ وام و تسهیلات اعتباری از IBRD را نداشته باشند، تسهیلات مالی بدون بهره یا با نرخ بهره ناچیز و دوره بازگشت طولانی اعطا می‌کند.

در حال حاضر ۸۱ کشور جهان بر اساس تقسیم‌بندی جغرافیایی بانک جهانی به‌صورت بخش آفریقایی، شرق قاره آسیا، کشورهای واقع در آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب،کشورهای واقع در قاره اروپا و آسیای مرکزی،کشورهای واقع در خاورمیانه و شمال آفریقا، با دارا بودن ۲/۵ میلیارد نفر جمعیت (نیمی از جمعیت کشورهای در حال توسعه)، حائز شرایط دریافت کمک مالی مؤسسه IDA می‌باشند. این در حالی است که قریب به ۱/۵ میلیارد نفر آن‌ها با درآمدی کمتر از ۲ دلار در روز به حیات خود ادامه می‌دهند.

منـابع مالی IDA از طریق دریافت حق عضویت، اعانات و مساعدت های مالی اعضای ثروتمند به‌عنوان کشورهای عمده تأمین‌کننده منابع و نیز تجمیع جریمه دیرکرد کشورهای بهره‌مند از وام‌های IBRD و پرداخت به‌موقع اقساط تأمین می‌شوند. توضیح این‌که برخی از کشورها نظیر ترکیه و کره‌جنوبی که هم‌اکنون جزء گروه اهداکنندگان منابع به IDA قلمداد می‌شوند، در گذشته جزو وام‌گیرنده از این مؤسسه محسوب شده‌اند. مؤسسه IDA از سال ۱۹۶۰ تاکنون بیش از ۱۷۰ میلیارد دلار به ۱۰۸ کشور واجد شرایط کمک مالی پرداخت نموده است. این مساعدت‌ها به‌منظور تأمین اهداف ذیل به کشورهای عضو و دارای شرایط اهدا می‌شوند:

- ارتقای کیفیت تحصیلات پایه در کشورهای کم‌درآمد و فقیر
- افزایش و فراگیر نمودن خدمات و امکانات اولیه بهداشت و سلامت در جوامع
- کاهش آلودگی هوا
- حفاظت از محیط زیست

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

- انجام اصلاحات، بهبود و ارتقای ساختار اقتصادی کشورهای توسعه‌نیافته و درحال‌توسعه فقیر به‌ویژه در بخش خصوصی

اعتبارات اعطایی IDA، با حداکثر ۱۰ سال دوره تنفس و موعد سررسید ۲۰، ۳۵ یا ۴۰ ساله و فاقد سود متعلقه بوده و تنها سود متعلقه به این اعتبارات هزینه اداری ۰/۷۵ درصد برای خدمات اداری و مدیریتی ارائه‌شده، در خلال انجام طرح می‌باشد. تسهیلات IDA بر اساس رده‌بندی درآمدی کشورهای عضو، میزان موفقیت و رتبه‌بندی کشورها در مدیریت طرح‌های مشترک پیشین و تعداد پروژه‌های اولویت‌دار کشورها با این مؤسسه اعطا می‌گردند.

۱۱. آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری (میگا)

حوادثی که در سال‌های ابتدای دهه ۱۹۸۰ در سطح اقتصاد جهان به‌وقوع پیوست، کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)[1] را در پی داشت که از مهم‌ترین علت‌های آن افزایش خطرات (ریسک‌های) غیرتجاری یا سیاسی در دنیا بود. شایع‌ترین خطراتی که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به‌ویژه در کشورهای درحال‌توسعه تهدید می‌کرد، جنگ بین کشورها یا شورش‌های داخلی، نقض قراردادهای دولتی با سرمایه‌گذاران خارجی و همچنین مصادره اموال و دارایی‌های سرمایه‌گذار بود. بروز این وضعیت موجب کاهش شدید میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در دنیا شد. اقتصاددانان مطرح دنیا با مشاهده این وضعیت به فکر تأسیس مؤسسه‌ای بین‌المللی برای جلوگیری از روند فوق افتادند و در این میان تلاش یک اقتصاددان مصری به نام دکتر شیبانی بسیار مؤثر و حائز اهمیت بود. به این ترتیب میگا (مؤسسه تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه) در ۱۲ آوریل ۱۹۸۸، به‌عنوان بازوی بیمه‌ای گروه بانک جهانی تأسیس شد. رئیس وقت بانک جهانی، بر اساس این عقیده که مؤسسه‌ای وابسته به بانک جهانی با هدف ارائه خدمات عملیاتی و مشاوره‌ای در ترغیب و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به‌نحو مؤثرتری منافع مالی و سیاسی کشورهای درحال‌توسعه و نیز کشورهای صنعتی را در جهت توسعه از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خصوصی جلب نماید، پیشنهاد تشکیل چنین مؤسسه‌ای را در اجلاس بانک مطرح نمود. این پیشنهاد در هیئت‌مدیره بانک مطرح و بالاخره در سال ۱۹۸۵ نسبت به تأسیس میگا توافق حاصل گردید. به این ترتیب، مؤسسه سرمایه‌گذاری چندجانبه به‌عنوان جدیدترین عضو گروه بانک جهانی در سال ۱۹۸۸ تأسیس و عملیات خود را رسماً از سال مالی ۱۹۹۰ آغاز نمود. گروه بانک جهانی در حقیقت

1. Foreign Direct Investment

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

با تأسیس آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری (میگا)(MIGA)[1] و ایجاد پوشش بیمه‌ای برای ریسک‌های غیرتجاری در پی افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در جهان بود و در ادامه نیز تا حد نسبتاً زیادی به این مهم نائل آمد.

در حال حاضر ۱۶۴ کشور عضو میگا شده‌اند که بیانگر قدرت اثرگذاری این مؤسسه در فرایند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان است. نکته قابل توجه آن‌که میگا، تنها سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای درحال‌توسعه را پوشش می‌دهد و هم‌اکنون نیز فعالیت خود را بر تشویش سرمایه‌گذاری خارجی و حمایت از بخش خصوصی در این کشور ها متمرکز کرده است.

۱۲. استفاده از تضمین میگا

میگا (آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری) به‌عنوان یکی از اعضای گروه بانک جهانی در واقع نوعی مؤسسه بیمه می‌باشد و تفاوت عمده آن با دیگر مؤسسات بیمه ملی یا بین‌المللی، نخست، در مقررات خاص حاکم بر آن و دوم در نوع ریسک‌های تحت پوشش است. میگا ریسک‌های غیرتجاری را پوشش می‌دهد. مقررات حاکم بر استفاده از تضمین‌های میگا را می‌توان به سه بخش تقسیم نمود.

بخش اول: ریسک‌های تحت پوشش و سرمایه‌گذاری‌های واجد شرایط

بخش دوم: شرایط سرمایه‌گذار و دولت میزبان

بخش سوم: مراحل درخواست تضمین و جبران خسارت

۱۳. مرکز بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری

مرکز بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ICSID)[2] در سال ۱۹۶۶ با هدف ارتقای روند سرمایه‌گذاری در سطح جهان تأسیس شد. این مرکز دارای یک شورای اداری و یک دبیرخانه است. ریاست شورای اداری بر عهده رئیس بانک جهانی است و از هر کشور یک نماینده در این شورا حضور دارد. وظایف و خدمات مرکز شامل ارائه خدمات مشاوره‌ای، تحقیقاتی و انتشاراتی در خصوص قوانین سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد، اما مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه این مرکز حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری است. از دیگر فعالیت‌های مرکز حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری می‌توان به جمع‌آوری قوانین سرمایه‌گذاری کشورهای مختلف دنیا اشاره نمود که توسط کارکنان این مرکز به‌روز می‌شوند و با استفاده از این تجربیات از آوریل سال ۱۹۸۶، همه‌ساله

1. Multilateral Investment Guarantee Agency
2. International Centre for Settlement of Investment Disputes

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

مجله‌ای تحت عنوان "بررسی قوانین سرمایه‌گذاری" توسط ICSID منتشر می‌گردد که در حال حاضر یکی از ۲۰ مجله مطرح حقوقی و بین‌المللی ایالات متحده است. از سال ۱۹۷۸ نیز مرکز مذکور قوانینی جهت تسهیل حل‌وفصل اختلافات به قوانین گذشته خود افزوده است. از جمله این قوانین می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- چنانچه یکی از طرف‌های درگیر در سرمایه‌گذاری عضو ICSID نباشند، مانعی جهت استفاده‌از خدمات این مرکز وجود نخواهد داشت.

- چنانچه اختلافات مربوط به سرمایه‌گذاری نباشند، به‌شرطی‌که مربوط به تجارت و مبادلات باشد و خصیصه یا ترکیبی از ویژگی‌های سرمایه‌گذاری را دارا باشند که تمایز آن‌ها را با یک مبادله تجاری معمولی مشخص نمایند، می‌توان از خدمات ICSID بهره برد.

اجلاس سالانه ICSID همزمان با اجلاس سالانه بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول تحت عنوان اجلاس سالانه شورای اداری ICSID تشکیل می‌شود و حضور اکثریت اعضا جهت رسمیت بخشیدن به جلسات آن الزامی است. عضویت در این مرکز متعاقب عضویت در بانک جهانی صورت می‌پذیرد و هر کشوری که به عضویت IMF و متعاقب آن بانک جهانی درآمده باشد، می‌تواند به عضویت گروه‌های زیرمجموعه بانک همچون ICSID نیز درآید.

١٤. همکاری ایران و مؤسسات بانک جهانی

دولت ایران در سال ۱۳۲۴ به عضویت بانک جهانی درآمد. ایران تا سال۱۳۵۳ جمعاً ۲۴ بار از بانک جهانی استقراض کرد، کل مبلغ وام‌های دریافتی ایران از بانک جهانی تا سال ۱۳۵۳ ۶۸۱ میلیون دلار بود. جمهوری اسلامی ایران در دهه اول پس از انقلاب اسلامی هیچگونه وامی از بانک جهانی دریافت نکرد، اما بالاخره در سال ۱۳۶۹ پس از زلزله سهمگین رودبار از بانک جهانی تقاضای وام اضطراری کرد و بانک با اعطای وامی به مبلغ ۲۵۰ میلیون دلار به ایران موافقت نمود. اخیراً نیز بانک جهانی وامی به بانک خصوصی کارآفرین پرداخت. به‌موجب اصل ۷۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: "عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقتنامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسند". همچنین به‌موجب اصل ۱۲۵ "امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولت‌ها و همچنین امضای پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس شورای اسلامی با رئیس جمهور یا نماینده قانونی اوست". بر اساس اصول فوق، هرگاه دولت در روابط بین‌المللی خود تعهدی را بپذیرد، نیاز به تصویب قوه مقننه دارد. در روابط بین دولت‌ها، عهدنامه حکم قانون را دارد و تنها ضمانت

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

اجرای مؤثر در حقوق بین‌المللی است. برای این‌که عهدنامه حکم قانون را پیدا کند، امضای نماینده سیاسی یا وزیر مسئول کافی نیست. عهدنامه در صورتی الزام آور است که از طرف دولت به شکل لایحه به مجلس شورای اسلامی ارائه شود و مجلس تصمیم نهایی را در باب تنفیذ آن اتخاذ نماید. ماده (۹) قانون مدنی ایران در باب عهود می‌گوید: "مقررات عهودی که بر اساس قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد، در حکم قانون است ".

مقررات عهودی که بین دول مقرر می‌گردند، تحت یکی از عناوین ذیل می‌باشند:

- عهدنامه یا معاهده
- مقاوله نامه یا پروتکل
- قراردادهای بین‌المللی
- موافقتنامه یا کنوانسیون

۱۵. ایران و بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه

وام‌های بانک مذکور برای گروه کشورمان دارای یک مهلت سه تا پنج‌ساله می‌باشد و مدت بازپرداخت آن حسب نوع پروژه می‌تواند بین ۱۲ تا ۱۷ سال باشد. یک درصد از مبلغ وام در ابتدای امر به‌عنوان هزینه اولیه از مبلغ وام به نفع بانک جهانی برداشت می‌شود. به‌منظور احراز شرایط دریافت وام از بانک جهانی معمولاً یک تا دو سال زمان برای شناسایی و آماده‌سازی هر پروژه لازم است و طبق تجربه‌ای که در مورد وام‌های قبلی وجود دارد، اجرای پروژه‌ها بین ۵ تا ۷ سال به‌طول می‌انجامد.

١٦. مؤسسه مالی بین‌المللی

ایران در سال تأسیس IFC ـ ۱۳۳۵ شمسی (۱۰ اکتبر سال ۱۹۶۰) ـ با خرید ۳۷۲ سهم به عضویت آن درآمد. ۱۶۵ کشور عضو IDA در ۲۴ گروه کشوری تقسیم می‌شوند و ایران در گروه ۱۹ تقسیمات IDA در کنار کشورهای پاکستان، افغانستان، الجزایر، غنا، مراکش و تونس به سرپرستی پاکستان (آقای شجاع شاه) قراردارد. حق اشتراک کشورمان ۱۵ /۴۵۵ دلار بوده که ۰/۱ درصد از کل منابع IDA را تشکیل می‌دهد. با گذشت زمان ایران سهام دیگری از این مؤسسه را خریداری کرد که در حال حاضر تعداد سهام ایران ۱۴۴۴ سهم معادل ۰/۰۶ درصد از کل سهام مؤسسه است. سازمان سرمایه‌گذاری به نمایندگی از دولت جمهوری اسلامی ایران وظیفه هماهنگی فیمابین IFC و دستگاه‌های داخلی را بر عهده دارد. توضیح این نکته ضروری است که عدم نیاز به تضمین دولت در پروژه‌های IFC به‌معنای عدم اطلاع وزارت امور اقتصادی و دارایی نیست. مطابق اساسنامه مؤسسه، هر قرارداد مالی زمانی لازم‌الاجرا خواهد شد که وزیر امور اقتصادی و دارایی یا نماینده وی عدم مخالفت خود را

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

با انعقاد قرارداد اعلام نمایند. از همکاری‌های ایران وIFC پس از پیروزی انقلاب می‌توان به شرکت لیزینگ کارآفرین، ۵ میلیون دلار،آذر ۱۳۸۱، بانک سامان،۱۰ میلیون دلار، دی ۱۳۸۳، بانک کارآفرین،۱۰ میلیون دلار، دی۱۳۸۳ اشاره نمود.

۱۷. ایران درمیگا

در ۵ فوریه ۱۹۹۸ (۱۷ بهمن ماه ۱۳۷۶) تقاضای عضویت ایران در میگا توسط جناب آقای دکتر نمازی وزیر وقت امور اقتصادی و دارایی به این مؤسسه ارسال شد که در ۶ آوریل ۱۹۹۸ این تقاضانامه از سوی میگا پذیرفته شد. در ۵ مارس ۲۰۰۲ (۱۴ اسفند ۱۳۸۰) معاهده میگا توسط جناب آقای دکتر خزاعی به نمایندگی از دولت جمهوری اسلامی ایران امضا شد. در ۶ مهر ماه ۱۳۸۱ معاهده عضویت به تصویب هیئت وزیران رسید که این مصوبه در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۸۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در مورخه ۴ تیر ماه ۱۳۸۳ و پس از تصویب الحاق به این معاهده از سوی شورای نگهبان، جمهوری اسلامی ایران رسماً عضو این مؤسسه شد. در حال حاضر وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی نماینده ایران و معاون محترم وزیر و رئیس سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران نماینده جانشین در میگا هستند.

۱۸. سهم ایران در میگا

سهم‌الشرکه تمام اعضا با توجه به میزان سهام در بانک IBRD تعیین می‌شود و به این ترتیب کل سهام ایران در میگا ۱۷ میلیون و۹۵۰ هزار و ۳۸۰ هزار دلار آمریکا است که در مجموع ۱۶۹۵ سهم را شامل می‌شود. از این میزان ۷/۵ درصد به‌صورت ارزی و۲/۵ درصد به‌صورت ریالی به حساب میگا واریز شده است.۱۰ درصد نیز به‌صورت سفته ارزی نزد میگا است و ۸۰ درصد مابقی به‌صورت عندالمطالبه (قبول تعهد پرداخت) است. از نظر تعداد حق رأی، ایران با در اختیار داشتن ۱۸۳۶ حق رأی، بیست و یکمین کشور در این مؤسسه است که این میزان ۰/۹۶ درصد از کل تعداد حق رای (۱۹۷هزار و۴۹ رای) میگا را شامل می‌شود.

۱۹. پروژه‌های تضمین شده

در حال حاضر میگا دو پروژه را در ایران تحت پوشش بیمه ریسک‌های سیاسی قرار داده است. پروژه پتروشیمی مهر با مشارکت شرکت‌های Itochu از ژاپن و CCC و NPPC از تایلند به‌عنوان طرف خارجی و شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران (NPC) در منطقه عسلویه به‌عنوان اولین پروژه تضمین‌شده در ایران توسط میگا، با هدف تولید پلی‌اتلین سنگین در دست اجرا است. این پروژه

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۳۴۴ میلیون دلاری پس از تأیید رئیس کل محترم سازمان سرمایه‌گذاری از طرف دولت ایران در ۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۴ به تصویب هیئت‌مدیره اجرایی بانک جهانی رسید و میگا ۱۲۲ میلیون دلار سهم طرفین خارجی را برای ریسک‌های نقض قرارداد و جنگ و آشوب‌های داخلی تضمین کرد. این پروژه در قبال خطرات یاد شده به‌مدت ۱۵ سال تضمین شده است. پروژه گونی‌بافی و بسته‌بندی جسور نیز به‌عنوان دومین پروژه پس از تأیید رئیس کل سازمان سرمایه‌گذاری در ۲۵ تیر ماه ۱۳۸۳ توسط میگا تضمین شد.

۲۰. ایران و مرکز بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری

مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل در جذب سرمایه‌گذاران خارجی، فضای مناسب موجود در داخل کشور میزبان خواهد بود و سرمایه‌گذاران در نهایت تمایل خواهند داشت هیچ‌گونه اختلافی در امر سرمایه‌گذاری با کشور میزبان وجود نداشته باشد تا با اطمینان خاطر بتوانند به امر سرمایه‌گذاری خود بپردازند و برای سرمایه‌گذار تنها موافقت دولت میزبان با داوری در مرکزی بین‌المللی کفایت خواهد کرد. روند سرمایه‌گذاری خارجی کنونی در کشور به‌گونه‌ای است که تاکنون نیاز به حل‌وفصل اختلافات در محاکم بین‌المللی بوجود نیامده است، اما در کلیه موافقتنامه‌های سرمایه‌گذاری منعقده فیمابین دولت جمهوری اسلامی‌ایران و سرمایه‌گذاران خارجی، حل اختلافات در محاکم بین‌المللی و همچنین ICSID ذکر گردیده است. از اصول قانون اساسی و قانون مدنی ایران چنین استنباط می‌گردد که جهت عضویت در ICSID در ابتدای امر باید نامه‌ای مبنی‌بر دلایل توجیهی عضویت در مرکز ذکر شده با امضای بالاترین مقام مسئول این سازمان به وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی ارسال گردد. وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی نیز طی ارسال نامه‌ای به معاون اول رئیس‌جمهور، پیشنهاد این سازمان را جهت عضویت دولت در ICSID مطرح خواهد نمود و سپس طرح موصوف در هیئت دولت و مجلس شورای اسلامی مطرح خواهد شد. متعاقب تصویب مجلس، طرح مذکور در شورای نگهبان بررسی و لازم‌الاجرا می‌گردد.

۲۱. فرایند اخذ تسهیلات بانک جهانی در ایران

وزارت امور اقتصادی و دارایی از طریق سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، هماهنگ‌کننده کلیه فعالیت‌های گروه بانک جهانی در ایران است. وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی به‌عنوان نماینده دولت جمهوری اسلامی ایران در هیئت‌عامل معاون وزیر در امور بین‌الملل

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

نیز به‌عنوان جانشین نماینده[1] در تصمیم‌گیری‌های هیئت نمایندگان شرکت می‌نمایند. کشورمان در تاریخ ۱۳۲۴/۱۱/۱۷ به عضویت بانک جهانی درآمد واز طریق پذیره‌نویسی سهام بانک، هم‌اکنون دارای ۲۳/۶۸۶ سهم (۱/۴۸ درصد از کل سهام بانک جهانی) به ارزش ۲/۸۵۷ میلیون دلار آمریکا می‌باشد. بابت این میزان سهم، مبلغ ۱۷۵/۸ میلیون دلار از سوی ایران به بانک پرداخت شده و مابقی تنها در صورت نیاز بانک به تقویت منابع مالی خود و بر اساس روال قانونی خاصی پرداخت خواهد شد. بر اساس این میزان سهام، قدرت رأی ایران در بانک جهانی برابر با ۱/۴۸ درصد از کل آرا است. ایران از زمان عضویت در بانک جهانی تاکنون با استفاده از منابع مالی آن بانک اقدام به اجرای ۳۳ پروژه تا پیش از انقلاب اسلامی به ارزش ۱۲۱۰ میلیون دلار و ۱۵ پروژه پس از انقلاب اسلامی به ارزش ۲۲۰۲ میلیون دلار نموده است. پروژه‌های مذکور به‌طور عمده در بخش‌های آب و فاضلاب، حمل‌ونقل، انرژی، بهداشت، حمایت‌های اجتماعی و بازسازی مناطق زلزله‌زده بوده است. همچنین، جمهوری اسلامی ایران توانسته است برای اجرای ۴ پروژه دیگر از کمک‌های بلاعوض آن بانک به میزان ۱/۸ میلیون دلار استفاده نماید. بانک جهانی پس از انقلاب، در تابستان سال ۱۳۶۹ در پی وقوع زلزله در استان‌های گیلان و زنجان و با تدارک پروژه اضطراری بازسازی مناطق زلزله‌زده فوق‌الذکر و پس از نهایی شدن گزارش وضعیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، در بهار سال ۱۳۷۱ به‌طور رسمی ارتباط کشورمان را مجدداً از سر گرفت. بانک بین‌المللی ترمیم‌وتوسعه به کشورهای عضو با درآمد متوسط، از جمله ایران یا به سازمان‌های دولتی یا خصوصی این کشورها در قالب وام مستقیم به دولت یا با تضمین دولت وام پرداخت می‌کند. تخصیص وام به بخش خصوصی چنانچه با نظارت دولت باشد و از قبل پیش‌بینی‌های لازم برای بازپرداخت اصل‌وفرع تسهیلات تدارک شده باشد، بلامانع است. لازم به ذکر است که ایجاد تعهد در قوانین برنامه توسعه و متعاقب آن در بودجه سنواتی مشخص می‌گردد و استفاده از وام‌های بانک جهانی نیز در چارچوب مربوطه امکان‌پذیر می‌باشد.

۲۲. نتیجه‌گیری

در حال حاضر با توجه به تجربیات پیشین، سقف استفاده از وام‌های بانک جهانی در هر سال تا ۵۰۰ میلیون دلار پیش‌بینی می‌شود و سقف وام اختصاصی برای هر طرح متغیر می‌باشد و به نوع پروژه بستگی دارد، چنان‌که در برخی طرح‌ها این رقم حدود ۲۰ میلیون دلار و در برخی بیش از ۲۰۰ میلیون دلار بوده است که می‌توان گفت سقف مشخصی برای این منظور پیش‌بینی نشده و

1. Alternate Governor

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

چنانچه طرح‌ها مکمل یکدیگر باشند رقم اختصاص‌یافته برای چند پروژه‌ای که در یک راستا باشند می‌تواند از این رقم نیز بیشتر شود. اختصاص مبلغ وام تنها مختص به پروژه‌های جدید یا دولتی نیست و این وام به طرح‌های نیمه‌تمام یا خصوصی نیز در صورت احراز شرایط مورد نظر دریافت وام از بانک جهانی می‌تواند تعلق گیرد، اما این نکته حائز اهمیت است که در کلیه طرح‌ها بدون توجه به نوع آن، مطالعات فنی و شناسایی طرح باید همانند کلیه طرح‌های دیگر صورت پذیرد. از آنجا که انتخاب پروژه‌ها با مطالعات کافی اقتصادی، مالی و مدیریتی همراه است، نتایج بررسی پروژه‌هایی که با کمک بانک در کشورهای در حال توسعه به مرحله اجرا گذارده شده، گویای موفقیت نسبتاً خوب این پروژه‌هاست. کشورها در اجرای پروژه‌های مختلف با همکاری بانک جهانی از عملکردهای مختلفی برخوردار بوده‌اند، به‌طوری‌که برخی از پروژه‌ها با عملکرد بسیار خوب ارزیابی شده و برخی دیگر نیز از عملکرد مطلوبی برخوردار نبوده‌اند. با نگاهی به جداول آماری بانک جهانی می‌توان به وضوح دریافت که کشور ما در پروژه‌ها و برنامه‌های خود در مجموع وضعیت بهتری در مقایسه با کشورهای همسایه خود از نظر جذب وام‌های اعطایی داشته است.

منابع

ابطحی، سالومه (۱۳۸۵)، آشنایی با بانک جهانی، همشهری آنلاین: http://www.hamshahrionline.ir/.

اداره کل بازرگانی کشورهای عربی و آفریقایی (۱۳۸۶)، "نگاهی به بانک جهانی".

سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران:

http://www.investiniran.ir/home-fa.htmlhttp://www.npsnfs.com/ .

فیل‌سرائی، مهدی و مریم ملکندهی (۱۳۹۴)، "مروری بر نظریه‌های تجارت بین‌المللیِ مدرن"، *مجله اقتصادی*، شماره‌های ۱۱ و ۱۲، صص ۸۸-۶۵.

نوربخش، محسن (۱۳۸۶)، *صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی ارگان‌های بسط و تداوم نظام سرمایه‌داری در جهان*، انتشارات نگاه دانش.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]